



## Η ΕΚΑΤΟΗΓΕΣΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΒΥΡΩΝΟΣ

1824 — 1924



ην 5<sup>ην</sup> Ἀπριλίου 1924 συμπληροῦται ἑκατονταετία ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ λόρδου Βύρωνος.

Ἡ Ἑλλάς βεβαίως θὰ πανηγυρίσῃ τὴν ἐπέτειον τοῦ μεγάλου Φιλέλληνος, ὅστις ἀφήκε τὸν τελευταῖον του στεναγμὸν εἰς τὸ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενον Μεσολόγγι. Ἄλλὰ καὶ ὁλόκληρος ὁ διανοούμενος κόσμος θὰ συμπανηγυρίσῃ μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀγγλίας τὴν ἡμέραν ταύτην.

Ὁ λόρδος Βύρων ὑπῆρξεν ἐν ἐξαιρετικὸν φαινόμενον εἰς τὸν κόσμον τῆς τέχνης. Ὁ δέκατος ἕνατος αἰὼν, τὸν ὁποῖον κατηγοροῦν ὡς ἄμιουσον, εἶδε κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ἕνα ποιητὴν, ὅστις ἀνυψώθη εἰς ἀνυπέρβλητον σημεῖον. Ἦτο οὗτος ὁ Βύρων. Οὐδέποτε, πρὸ αὐτοῦ, ἢ σύγχρονος δόξα ποιητοῦ διέδραμε τόσον ταχέως τὴν Εὐρώπην, ὅσον ἡ ἰδική του. Ἡ ζωὴ του ἦτο βραχυτάτη, ἀλλὰ κατὰ τὸ μικρὸν αὐτὸ χρονικὸν διάστημα, οὐδεὶς ἐθαυμάσθη πλειότερον καὶ οὐδενὸς τὰ ποιήματα μετεφράσθησαν εἰς τόσας γλώσσας, ὡς τὰ ἰδικά του. Καὶ κανένα ἴσως ποιητὴν δὲν ἐμιμήθησαν πλειότερον εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς, ὅσον τὸν Βύρωνα.

Βεβαίως διάφοροι λόγοι συνετέλεσαν εἰς τοῦτο. Καὶ ἐν πρώτοις ἡ ἀγγλικὴ του καταγωγὴ καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς του εἴλκυν τὴν γενικὴν προσοχὴν. Ἀντεπροσώπευεν ὁ Βύρων τὰ ἤθη, τὰς ἰδέας, τὰ πάθη, τὰς ἀπογοητεύσεις τοῦ αἰῶνος του. Διότι ἐὰν ἦτο Ἄγγλος κατὰ τὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν μεγαλοφυΐαν, ὑπῆρξεν ὅμως Εὐρωπαῖος κατὰ τὰς ἰδέας. Ἀντεπροσώπευεν εἰς ὕψιστον σημεῖον τὴν ἑπακολου-

θήσασαν πνευματικὴν ἔξαιψιν μετὰ τὴν ἐκ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως κατάρρευσιν τῶν κοινωνικῶν καθεστώτων. Ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τύπος, ἀλλ' εὐγλωττος τύπος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὁ ἐξυψῶν τὸν σκεπτικισμόν διὰ τῆς μελαγχολίας καὶ τὴν ἠδυπαθῆ φιλοσοφίαν διὰ τῆς φαντασίας. Ἐκ τῶν ποιητῶν αὐτῶν ἐντυπώσεων καὶ ἰδιοτήτων ἐμορφώθη μία πρωτότυπος ἰδιοφυΐα, ἐκ τούτου δὲ αἱ ψυχαὶ εἶχον παρασκευασθῆ νὰ τὸν αἰσθανθοῦν καὶ νὰ τὸν ἀγαπήσουν, ἐν μέσῳ τῶν ρωμαντικῶν ὄνειροπολημάτων τῆς ἐποχῆς. Ἀντηνάκλα εἰς τὰ ἔργα του τὴν ἐποχὴν του ὀλόκληρον. Ἦτο ἡ ζῶσα καὶ ἀκτινοβολοῦσα εἰκὼν τῆς. Ἐπὶ πλέον αἱ μορφαὶ τῶν ἡρώων, τὰς ὁποίας ἐχάρασσε, δὲν ἦσαν εἰμῆ αὐτῶς ὁ ἴδιος. Τοιοῦτοτρόπως περιεβάλλετο, δι' ἔξαιρευτικῆς αἴγλης μυθιστορηματικοῦ ἤρωος, ἥτις συνέτεινε εἰς τὸ νὰ προκαλῆ τὴν ἰδιαιτέραν συμπάθειαν τοῦ κόσμου πρὸς αὐτόν· εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι τοιαύτην ἐπίδρασιν ἐξήσκησεν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ κόσμου, ὥστε προσεπάθουν πλείστοι, ἀπὸ τῶν Παρισίων μέχρι τῆς Μόσχας, ν' ἀπομιμηθοῦν αὐτόν καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἐκτρόπους πράξεις του καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐκκεντρικότητας αὐτοῦ.

Ρῶσος συγγραφεὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διηγεῖται, ὅτι εἰς τὴν Πετροῦπολιν καὶ εἰς τὴν Μόσχαν νέοι τῶν ἀριστοκρατικῶν τάξεων ἐπαρουσίαζον εἰς τὰς αἰθούσας ἐξημερωμένας ἄρκτους καὶ εἰς τὰ δεῖπνα των μετεχειρίζοντο νεκροκεφαλὰς, δι' ὧν ἔπινον τοὺς ἀφρώδεις οἴνους. Ἡ ἐπίδρασις δὲ τοῦ Βύρωνος ἦτο γενικῶς τοιαύτη, ὥστε αἱ ἐκκεντρικότητες αὐταὶ ἐθεωροῦντο ὡς λίαν φυσικαὶ ἢ ἀπλῶς ὡς ἰδιοτροπία.

\*  
\* \*

Ὁ Γεώργιος Γόρδων Βύρων κατήγετο ἀπὸ τὸν πατέρα του ἐξ οἰκογενείας ἀνερχομένης εἰς τοὺς χρόνους Γουλιέλμου τοῦ κατακτητοῦ, καὶ ἥτις ἀναφέρεται πολλάκις εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἱστορίαν. Ἐπρικοδοτήθη ὑπὸ τοῦ Ἐρρίκου Η' δι' ἐνὸς πλουσίου εἰς γαίας μοναστηρίου καὶ ἀριθμεῖ μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἑνα διάσημον θαλασσοπόρον. Ἀπὸ

τὴν μητέρα του ἦτο συγγενὴς μετὰ τῶν Στούαρτ. Τὸ ἀρχαῖον τοῦτο ὄνομα δὲν εἶχε φθάσῃ ἀκηλίδωτον μέχρις αὐτοῦ. Ὁ πάππος του ἐκλήθη ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τῶν λόρδων ὡς φρονεύσας εἰς μονομαχίαν ἓνα γείτονά του, καὶ συνεπεία τούτου ἀπεσύρθη τοῦ κόσμου καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὰ κτήματά του, διερχόμενος ζωὴν μονήρη καὶ ἰδιόρρυθμον. Ὁ πατήρ



Ὁ Λόρδος Βύρων

του, ὅστις ἦτο εὐφυὴς ἄνθρωπος, ἀπήγαγε ἕγγαμον γυναῖκα ἀνήκουσαν εἰς τὴν ἀνωτάτην ἀριστοκρατίαν, τὴν Λαίδην Κάμπερθεν, τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθη διαζευχθεῖσαν. Ἀπέθανεν αὕτη μετὰ τινα χρόνον, ἀφήσασα μίαν θυγατέρα. Νέος ἀκόμη ἐνυμφεύθη ἐκ δευτέρου τὴν μὲν Κατερίναν Γόρδων, πλουσίαν Σκωτίδα. Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἐσπατάλησε τὴν περιουσίαν της, ἐπώλησε τὰς γαίας της καὶ δὲν τῆς ἀφῆ-

κεν παρὰ ἐν εἰσόδημα 150 λιρῶν ἐτησίως. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐγεννήθη ἐν Λονδίῳ τὴν 22 Ἰανουαρίου τοῦ 1788 ὁ ποιητής. Ἡ Λαίδη Βύρωνος, ἕνεκα τῆς ἀνεπαρκείας τῶν μέσων, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Σκωτίαν, ζῶσα μετὰ τοῦ τέκνου της εἰς τὴν μικρὰν πόλιν Ἀμπερτίν, χωριστὰ ἀπὸ τοῦ συζύγου της, ὅστις ἀπέθανεν ἐν Βαλανσιέν τῷ 1791.

Ἡ Λαίδη Βύρωνος ὑπέστη τὰς στερήσεις ταύτας μετὰ καρτερίας καί, ἀποσυρθεῖσα εἰς μίαν πτωχικὴν κατοικίαν, ἀνέτρεφε τὸν υἱὸν της. Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ὁ Βύρων ἔπαθε χωλότητα ἐνὸς τῶν ποδῶν του, δι' ἣν δὲν ἐπαρηγορήθη καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του. Διαρκουσῶν τῶν πρώτων σπουδῶν του εἰς ἐν σχολεῖον τῆς Ἀμπερτίν, ἠγάπησεν, ὀκταετῆς ἀκόμη, μίαν νεάνίδα Μαρίαν, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα συνεχῶς ἀναμιγνύεται εἰς τὰ ὄνειρα τῶν μεταγενεστέρων παθῶν του. Εἰς τὴν ταπεινὴν ἀπομόνωσίν του ὁ Βύρων ἀπέκτησεν αἴφνης ἕνα τίτλον, ὅστις μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦτο ὁ πρῶτος ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἐκκληρονόμησε τὸν θεῖον του. Μαθητῆς δ' ἀκόμη ἐκαλεῖτο λόρδος. Ἐγκατεστάθη τότε μετὰ τῆς μητρὸς του εἰς τὸν πύργον Νότινγκαμ, τοῦ ὁποίου τὸ ἐσωτερικὸν ἀπετελεῖτο ἀπὸ κελλίας καὶ ἀπερράντους αἰθούσας, ἔξετείνετο δὲ περὶ τὸν γοθικὸν τοῦτον πύργον λίμνη, εἰς τὰ ὕδατα τῆς ὁποίας ἐδουλλεῖτο ὅτι ὁ θεῖος του ἔπνιξε τὴν γυναῖκα του. Οἱ εὐρεῖς δίαυλοι τοῦ πύργου, αἱ ὀπλοθῆκαι, τὰ οἰκόσημα, προσέβαλον τὴν φαντασίαν τοῦ νεαροῦ Βύρωνος, ὅστις ἐσυνήθιζε νὰ φέρῃ τὰ βαρῆα ὄπλα τοῦ ἀποθανόντος θεῖου του. Ἡ μήτηρ του ἐν τῷ μεταξὺ τὸν εἰσήγαγεν εἰς τὸ λύκειον τοῦ Χάρσο, ὅπου συνήθως ἐσπούδαζον τὰ τέκνα τῶν εὐγενῶν. Ἐκεῖ μετέφερον οὗτος ὀλίγην συστηματικὴν παιδευσιν, ἀφθονον ἀνάγνωσιν ποικίλων βιβλίων, τὰ ἄγρια ἦθη τῶν κατοίκων τοῦ Νιουστάντ καὶ τὰς ἰδιοτροπίας ἐνὸς παιδιοῦ χαλασμένου ἀπὸ τὰ χάδια ἢ ψυχρανθέντος ἀπὸ τὰς ἀκαίρους ἀσθηρότητας τῆς μητρὸς του. Κατ' ἀρχὰς ἦτο ἄτολμος, μελαγχολικὸς καὶ μοναστικὸς. Μὲ τὸν καιρὸν ὁμως μετεβλήθη εἰς ἀρχηγὸν τῶν μᾶλλον ἀνυποτάκτων συμμαθητῶν του. Εἰρ-

γάζετο ἐν τούτοις ἀδιακόπως. Ἠρέσκειτο εἰς τὴν σπουδὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων συγγραφέων καὶ ὑπῆρξεν εἰς τὸ σχολεῖον ὁ ἀντίζηλος τοῦ Πήλ.

Μετὰ τέσσαρα ἔτη διαμονῆς εἰς τὸ Λύκειον τοῦ Χάρου, ἐνεγράφη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Καίμπριτζ. Κατὰ τὰς διακοπὰς μετέβαινε πλησίον τῆς μητρὸς του. Τότε διεφάνη ἡ ἀντίθεσις τῶν χαρακτήρων των. Κατόπιν μιᾶς τρομερᾶς ρήξεως ἡμέραν τινα ἀμφοτέρωι μετέβησαν ἰδιαιτέρως ἕκαστος εἰς τὸν φαρμακοποιὸν τῆς πόλεως καὶ τὸν παρεκάλεσαν νὰ μὴ χορηγηθῆῖ δηλητήριον, τόσον εἶχον φθᾶση καὶ οἱ δύο εἰς ἀπελπισίαν. Ὁ Βύρων αἴφνης ἐδραπέτευσεν ἀπὸ τὸν πύργον, ἀτήλπισμένη δὲ ἡ μήτηρ του τὸν ἠκολούθησεν εἰς τὸ Λονδῖνον, ὅθεν τὸν ἐπανάφερε μαζί της εἰς τὸ Σουῦθβελ. Τότε ἐξετύπωσε τοὺς πρώτους τοῦ στίχους, ἀνεπιτυχεῖς μμησεις κοσμικῶν τιμῶν ποιητῶν τῆς ἐποχῆς. Εὐφυῆς ἐπισκέπτῃς, τὸν ὁποῖον συνήντησεν εἰς τὸν μητρικόν του κύκλον, τοῦ παρέστησεν ὅτι οἱ στίχοι ἐκεῖνοι ἦσαν ἀκαλαίσθητοι καὶ παιδαριώδεις, ὁ δὲ Βύρων παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς τὸ πῦρ ἀνευ δισταγμοῦ.

Δέκα ἐννέα ἔτῶν ὁ Βύρων ἦτο ὠραιότατος νεανίας, κύριος τῶν πράξεών του, πλούσιος, διπλῶν τὴν ἀπόλαυσιν καὶ γνωρίζων ἤδη τὸν κόσμον. Ψυχρὸς καὶ σκληρὸς ἀπέναντι τῆς μητρὸς του, ἐστερήθη δύο ἐκ τῶν φίλων του, οὓς ἠγάπα περισσότερον, ὡς ἔλεγεν, καὶ τῶν γυναικῶν τὰς ὁποίας ἠγάπησε· ἔγραφε δὲ τότε: «Εἶμαι ἐν ζωῶν ἀπομεμονωμένον, καὶ τόσον κοσμοπολίτης, ὥστε μοῦ εἶναι ἀδιάφορον ἂν πρόκειται νὰ ζήσω εἰς τὴν Μεγάλῃν Βρετανίαν ἢ εἰς τὴν Καμτσάτκαν». Ἡ ἰδέα τῆς δόξης τὸν ἐκολάκευεν ἐν τούτοις καὶ ἐφιλοδόξει τὴν ζωὴν τοῦ Φόξ ἢ τὸν θάνατον τοῦ Τσάταμ. Ἐγραφεν ἀδιακόπως στίχους καὶ κατὰ τὸ 1808 ἐξέδωκε μίαν συλλογὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁραι σκέψεως».

Τὰ πρῶτα ἔργα ἀνδρός, ὅστις ἀπέβη τόσον ἐνδοξος, παρέμειναν ἀφανῆ. Ὁ νεαρὸς ποιητὴς ἐπανελάβε τὰς σπουδὰς του εἰς τὸ Καίμπριτζ, ὅπου εἶχε μεταφέρει τοὺς ἵππους του, τοὺς σκύλους του καὶ μίαν ἄρκτον, τὴν ὁποίαν ὑπερηγάπα, καὶ τὴν ὁποίαν ἔλεγεν ὅτι θὰ τὴν ἔκαμνε μίαν

ἡμέραν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου. Ἡ ζωὴ του ἦτο ἀκατάστατος, ὅπως ὄλων σχεδὸν τῶν πλουσίων φοιτητῶν. Ἐπινεν, ἔπαιξε καὶ μετέβαινε κάποτε εἰς τὸ Λονδῖνον, ὅπου παρεμόνευεν εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα, διὰ τὰ ἀντιληφθῆ ἔαν εἶχαν ἐπιτυχίαν τὰ βιβλία του. Κολυμβητής, πυγμαχός, νέος μὲ ζωηρὰν καὶ ιδιόρρυθμον φαντασίαν, ἔγραφε μόνον τὴν νύκτα καὶ ἀνεγίνωσκε πολὺ, συνεζήτει δὲ μετὰ τῶν νέων καὶ τρελῶν ὡς αὐτὸς συμφοιτητῶν του ἀδιακόπως. Πνεῦμα ἀεικίνητον περιελάμβανεν ἤδη ὅλα τὰ πολιτικὰ καὶ θρησκευτικὰ ζητήματα, καὶ ὁ νέος ποιητὴς εἶχε τόσον σκεπτικισμόν εἰς τὰς γνώμας του, ὅσην ἐλευθερίαν εἰς τὰ ἦθη του. Ἐκαμε χρῆν ἑρμηνειῶν χιλιάδων λιρῶν, ἀλλ' ὑπελόγιζε πάντοτε ἐπὶ τοῦ Νιουστὰτ καὶ ἐπὶ τῆς βαρωνίας τοῦ Ρότσταλ, αἵτινες τοῦ ἀνῆκον κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἐτέλει παντοειδῆ ὄργια φέρων ῥάσον μοναχοῦ καὶ ἄφηνε τὰ τὸν καλοῦν ἀββᾶν, μετέβαινε δὲ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἀκολουθούμενος ὑπὸ νεάνιδος ἐνδεδυμένης ἀνδρική.

Ἄλλ' εἰς τὴν τρελὴν ταύτην ζωὴν ἐνυπῆρχε πάντοτε μεγάλη δόσις θλίψεως καὶ στοιχεῖα πενθίμου ἰδιοσυγκρασίας. Ἐπεδεικνύετο ὡς μὴ ἀγαπῶν οὐδένα ἄλλον εἰς τὸν κόσμον παρὰ μόνον τὸν σκύλον του καὶ τὸν γέροντα ὑπηρέτην του, τοὺς ὁποίους ἔτασεν εἰς τὴν ἰδίαν μοῖραν. Εἰκοσαετῆς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Λόρδων, εἰς τὴν ὁποίαν ἕνεκα τοῦ περιέργου βίου τοῦ πατρὸς του καὶ τοῦ θείου του καὶ ἕνεκα τῆς ἐπαρχιακῆς ζωῆς τῆς μητρὸς του, παρέμεινεν ἀγνωστος εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς χώρας. Ὁ κηδεμὼν του λόρδος Κάρλιολ δὲν ἐπέδειξεν οὐδὲν ἐνδιαφέρον δι' αὐτόν, οὕτω δὲ μετὰ τῶν λόρδων δὲν εἶρε οὔτε μίαν συμπάθειαν, οὔτε ἓνα φίλον. Παρακάθισεν ἐπὶ μικρὸν εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν καὶ ἀπῆλθε ταυτοχρόνως ὑπερήφανος καὶ προσβεβλημένος. Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐδημοσιεύθη ἡ «Σάτυρα» του, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ εὐγενὴς κηδεμὼν του ἐδέχθη μέρος πικρῶν σαρκασμῶν. Οὐδενὸς ἄλλως τε ἐφείσθη. Τὸ δὲ μετ' ὀλίγον δημοσιευθὲν ἔργον περὶ Ἑγγλων καὶ Σκώτων, ἐπροκάλεσε γενικὸν μῖσος καὶ ἐπροξένησε μέγαν θόρυβον. Ὁ Βύρων ἠναγκάσθη τὰ ἐγκαταλείπειν τὴν Ἀγγλίαν, ἀφί-

σας ὅμως ὑπισθὲν του τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι εἶχε γεννηθῆ εἰς ἀληθινὸς ποιητῆς.

\*  
\* \*

Ἡ Ἀγγλία ὑπερηφανεύετο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διὰ τὴν δόξαν τοῦ Οὐάλτερ Σκώττ, ὅστις εἶχεν εἰσαγάγῃ τὴν ἱστορίαν εἰς τὸ μυθιστόρημα. Εἶχεν ἀκόμη τοὺς μεγάλους ρήτοράς της, τῶν ὁποίων ὁ λόγος ἦτο ἀντάξιος τῶν πολιτικῶν της ἀγώνων. Ἀλλ' εἰς τὸν κόσμον τῆς ὑψηλοτέρας λογοτεχνίας, ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ποιήσεως, οὐδεμία ἰσχυρὰ ἰδιοφυΐα παρουσιαζεν ὑπερτέραν σκέψιν, ἥτις, συγκεντροῦσα τὰς ἰδέας τῆς ἐποχῆς της νὰ δώσῃ εἰς αὐτὰς καλλιτεχνικὴν ἔκφρασιν. Ἡ Ἀγγλία τὸν δέκατον ἕνατον αἰῶνα δὲν παρήγαγεν ἀνάλογον ἔργον τοῦ «Ρενέ», τοῦ «Πνεύματος τοῦ Χριστιανισμοῦ» καὶ τῶν «Μαρτύρων». Ἀνέμενε τὸν ποιητὴν της. Ὅλοι ἀπέβλεψαν πρὸς τὸν Βύρωνα. Οἱ βαθυτέροι κριτικοὶ διέβλεπον εἰς αὐτὸν ἕκτακτον ἰδιοφυΐαν. Τοιαύτας ἐντυπώσεις ἀφῆκεν ὁ Βύρων ἀπερχόμενος νὰ περιηγηθῆ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν, καὶ ἀπεχαιρέτισε τὴν πατρίδα του μὲ στραφὰς πλήρεις μελαγχολίας. Τὸ πλοῖον μετὰ τέσσαρας ἡμέρας εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Λισαβάνος. Διῆλθε σπεύδων τὴν Πορτογαλίαν, ἐν μέρος τῆς Ἰσπανίας, τὴν Σεβίλλην, τὸ Κάδιξ, τὴν Γίβραρατάρην, ἄνευ ἐνδιαφέροντος τινος ἐπεισοδίου, πλὴν μερικῶν ἐφημέρων ἐρώτων, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀλβανίαν, τὴν ἀγρίαν αὐτὴν εἴσοδον τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὸ Τεπελένι, ὅπου τὸν ὑπεδέχθη μετὰ πολλῆς ἐπισημότητος, τοῦ ἀπέστειλε πολλὰκις καθ' ἑκάστην σορμπέτια καὶ ἐκλεκτοὺς καρπούς καὶ τοῦ ἔχορήγησε φρουράν, ὅπως τὸν συνοδεύσῃ μέχρι Πατρῶν. Κατὰ τὴν πορείαν κατελήφθη ὑπὸ καταγίδος, ἐχωρίσθη ἀπὸ τῶν ἀκολούθων του καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην ἑνὸς βράχου ἐνεπνεύσθη τοὺς θελκτικωτέρους ἐρωτικούς στίχους του, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν ζωηροτέραν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ φοβερὸν περιβάλλον. Ἐκεῖθεν κατῆλθεν εἰς τὴν Πρέβεζαν, ὅπου ὁ διοικητῆς τῆς πόλεως ἔθεσεν εἰς τὰς διαταγὰς του ἀπόσπασμα Ἀλβανῶν, μεθ' ὧν διῆλθε τὰ δάση καὶ τὰς

ἀγρίας ἀκτὰς τῆς Ἀκαρνανίας. Παρέμεινεν ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὸ ἄγνωστον τότε Μεσολόγγι καί, διελθὼν τὴν Πελοπόννησον, μετέβη ὅπως διαχειμάσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας.

Αἱ ἐντυπώσεις τῆς πορείας ταύτης ἐθερμαίνοντο περισσότερο ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν τοπίων καὶ τὴν γλυκύτητα τοῦ κλίματος παρὰ ἀπὸ τὰς παραδόσεις τῶν κλασικῶν σπουδῶν του. Ἐλάτρευε τὴν Ἑλλάδα, ὄχι διὰ τὰ μεγάλα ἐρεῖπιά της καὶ διὰ τὰ ἔργα τῆς τέχνης, ἀλλὰ διὰ τὴν λάμψιν τοῦ ἡλίου της καὶ τὴν αἰθριότητα τοῦ ὁρίζοντός της. Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Βύρων ἐπεσκέπτετο τὰ ἀθάνατα μνημεῖα, κατώκησε δὲ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς συζύγου τοῦ ἄλλοτε Ἄγγλου προξένου χήρας Θεοδώρας Μακροῦ. Ὁ Χούγκ Οὐίλιαμς ἐξ Ἐδιμβούργου, εἰς τὸ σύγγραμμά του «Ἀποδημία εἰς Ἰταλίαν καὶ Ἑλλάδα» περιγράφει τὴν οἰκίαν ταύτην καὶ τὰς τρεῖς θυγατέρας τῆς κονσολίνας Θεοδώρας.

Ὁ ὑπηρέτης μας, λέγει, ὅστις μᾶς ἀνέμενεν εἰς τὴν πύλιν τῆς πόλεως μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὴν κατοικίαν τῆς κονσολίνας Μακροῦ, ὅπου διαμένομεν. Ἡ κυρία αὕτη ἔχει τρεῖς θυγατέρας χαριεστίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρεσβυτέρα, διάσημος διὰ τὸ κάλλος της, εἶναι, ὡς λέγουν, ἡ «Κόρη τῶν Ἀθηναίων» τοῦ λόρδου Βύρωνος. Τὸ διαμέρισμά τῶν εὐρίσκεται ἀπέναντι τοῦ ἰδικοῦ μας, καὶ ἂν ἠδύνασθε νὰ ἴδητε αὐτάς, ὅπως τὰς βλέπομεν ἡμεῖς, διὰ μέσου τῶν ἀρωματικῶν δένδρων, τὰ ὁποῖα κυμαίνονται πρὸ τῶν παραθύρων μας, θὰ ἀφήνατε τὴν καρδίαν σας εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ Τερέζα, ἡ κόρη τῶν Ἀθηναίων, ἡ Κατίγκω καὶ ἡ Μαριάννα, εἶναι καὶ αἱ τρεῖς μέσου ἀναστήματος. Ὅλοι φέρουν ἄλβανικὸν φέσι, ἐπὶ τοῦ ὁποίου προσαρμόζεται κυανῆ φούντα σχήματος ἀστέρος. Κάτω ἀπὸ τὸ φέσι περιδένει τὸ μέτωπον μανδήλι μικρὸν ζωηρῶν χρωμάτων. Τῆς νεωτέρας τὰ μαλλιά χύνονται λυτὰ εἰς τοὺς ὤμους της. Τῶν μεγαλύτερων ἡ κόμη κρύπτεται ὑπὸ τὸ μανδήλι. Φοροῦν φορέματα μεταξωτὰ ἢ ἀπὸ ριγωτὴν μουσελίαν, ἐλαφρῶς σφριγμένην εἰς τὴν μέσην των μὲ ἀτημελησίαν καὶ χάριν. Λευκὰς κάλτσες καὶ κίτρινα πάσουμάκια συμπληροῦν τὸν ἱματισμὸν των. Αἱ δύο μεγαλύτεραι ἔχουν μαλλιά μαῦρα ἢ καστανά ὠχρό-



λευκον ἐπιδερμίδα και δόντια λευκώτατα. Ἡ νεωτέρα, ἡ Μαριάννα, εἶναι ἐξόχου κάλλους. Ἡ κατατομή τοῦ προσώπου της ἔχει ἔκφρασιν φαιδροτέραν. Καί αἱ τρεῖς εἶναι κομψαί και ἔχουν τρόπους θελκτικούς. Θὰ ἤρresκαν ὅπου και ἂν ἔζων. Τὸ σπῆτι των δὲν ἔχει ἐπιπλα. Εἰς ἓν δωμάτιον, τὸ ὁποῖον ἐνοικιάζουν, κατοίκησεν ὁ Βύρων ἐπὶ τρεῖς μῆνας, ἐκεῖ δὲ ἐγράφησαν πολλαὶ στροφαὶ τοῦ Τσάιλδ Χάρολδ.

\* \* \*

Ὁ Βύρων, ὅταν ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας, ἦτο 23 ἔτων. Ἦγάπησε τὴν μίαν ἢ και τὰς τρεῖς μαζί ἀτθίδας και ἀπερχόμενος ἀπηύθυνε τὸν περιήρημον ἀποχαιρετισμὸν πρὸς τὴν «Κόρην τῶν Ἀθηναίων», τοῦ ὁποῖου ἐκάστη στροφή καταλήγει μὲ ἐπωδὸν «Ζωή μου, σῆς ἀγαπῶ». Κατὰ τὸ ἔαρ ἀπῆλθεν εἰς Σμύρνην και κατοπιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου τὸ μέγα γεγονός τῆς ἐκεῖ διαμονῆς του ἦτο ἡ κολυμβητικὴ διάβασίς του τοῦ Ἑλλησπόντου, ἡ πιστοποιήσασα τὴν ποιητικὴν ἱστορίαν τῆς Ἥροῦς και τοῦ Λεάνδρου. Ἐπιτρέφων συνήνητησεν εἰς τὴν Κέα τὴν Λαΐδην Ἐστερ Στάνωπ, ἣτις, ἀηδιάσασα τὴν Ἀγγλίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θεοῦ της Πίττ, ἐφυγαδεύθη εἰς τὴν Ἀνατολίην. Ὁ Βύρων κατελήφθη ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ν' ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμά της και ἐσκέπτετο νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς μίαν νῆσον τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Αἴρνης μετανοήσας ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Ἡ ποιητικὴ του ἰδιοσυγκρασία ἐνισχύθη κατὰ τὴν ἀποδημίαν του ταύτην εἰς τὴν Ἀνατολίην. Ἡ ποίησίς του δὲν παρήγαγεν οὐδὲν εὐληπτότερον και ἀληθέστερον ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα ἄσματα τοῦ Τσάιλδ Χάρολδ. Ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Λόρδων και ἐξεφώνησεν ἓνα εὐγλωττότατον λόγον. Ἐν τέλει ἐδημοσίευσε τὸν Τσάιλδ Χάρολδ. Ὁ ἐνθουσιασμός δι' αὐτὸν ὑπῆρξε παγκόσμιος και ὁ νεαρὸς Λόρδος ὀνομάζεται μέγας ποιητής, περιβαλλόμενος ὑφ' ἐνὸς ρομαντικοῦ γοήτρου και μιᾶς πραγματικῆς δόξης.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ προσοχὴ τοῦ κόσμου ἐστρέφετο πρὸς τὴν Μόσχαν, ὅπου ἐξειλίσσετο ἡ προτελευταία πράξις

τοῦ Ναπολεοντίου δράματος. Ἡ καταστροφή ἢ μεταβαλοῦσα τὴν τύχην τοῦ κόσμου παρηκολοῦθεῖτο μετὰ συγκινήσεως ἐν Λονδίῳ. Ὁ ποιητὴς ἐλάχιστον ἔλαβε μέρος εἰς τὸ μέγα αὐτὸ δράμα. Ἐπαρουσιάζετο ἀσχολούμενος πλειότερον μὲ τὸς στίχους, μὲ τὴν φιλοδοξίαν συγγραφέως καὶ μὲ τὰς ἄνευ ἔρωτος ἀπολαύσεις. Ὁ Βύρων ἐπανήρχετο εἰς τὰ προσφιλῆ του ἀνατολικά θέματα διὰ τῆς Νύμφης τῆς Ἀβύδου καὶ τοῦ Πειρατοῦ. Ὁ Τσαΐλδ Χάρολδ καὶ ὁ Γκιαουρ ἀποπνέουν ὄλην τὴν ποίησιν τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος. Ὁ Πειρατὴς εἶναι τὸ ἰδανικὸν ὄλων ἐκείνων τῶν θαλασσιῶν κλεφτῶν, λέγει ὁ Βιλλεμαίν, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἐπλήρου τὸ Αἰγαῖον, προτοῦ ἢ Εὐρώπῃ γνωρίσῃ τὸν Κανάρην. Μόνον εἰς τοιαύτην ζωὴν περιπετειώδη, εἰς τοιαύτην ἐπιθυμίαν ἀγρίας ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν εἶχε περιγράψῃ καὶ τὴν ὁποίαν εἶχε ζήσει, ὀφείλει ὁ Βύρων τὴν ρεμβάδην μελαγχολίαν καὶ τὴν ὑπερήφανον θλίψιν αἱ ὁποῖαι προεκάλουν τὴν ἀπέχθειαν αὐτοῦ πρὸς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν.

Ἐν τούτοις ὁ Βύρων, καίπερ μεθυσθεὶς ἀπὸ τὸς ἐπαίνους καὶ τὰς ἐπιτυχίας, κατείχετο ὑπὸ ἀπογοητεύσεως καὶ ἐσκέφθη νὰ νυμφευθῆ. Ἡ σύζυγος, τὴν ὁποίαν ἐζήτησεν εἰς ἓνα εὐγενῆ οἶκον, ἦτο σπάνιον πνεῦμα ἐκτάκτως καλλιεργημένον. Παρασυρθεῖσα ἀπὸ τὴν δόξαν τοῦ Βύρωνος, παρ' ὅλα τὰ σκάνδαλα, τὰ ὁποῖα ἐκυκλοφόρουσιν περὶ αὐτοῦ, τὸν ὑπανδρεύθη. Ἐν ἔτος μετὰ τὸν γάμον, ἢ λαίδη Βύρωνος ἀπέκτησε κόρην, ὀλίγον ὅμως μετὰ τοῦτο, ἀπῆλθεν εἰς τὴν πατρικὸν οἶκον καὶ οὐδέποτε πλέον εἶδε τὸν σύζυγόν της. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐπανέφερεν εἰς τὸν Βύρωνα τὰς προτέρας νευρικὰς κρίσεις, τὰς ὁποίας ἐνέτεινεν ἡ ἀδυσώπητος πρὸς αὐτὸν συμπεριφορὰ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόσμου. Τὸ ἐνδοξον ὄνομά του ἐστιγματίζετο καὶ εἰς τὸ θέατρον ἀπεδοκιμάσθη δεινῶς διάσημος ἠθοποιός, περὶ ἧς ἐλέγετο ὅτι ὑπῆρξεν ἐρωμένη του. Ἀπέναντι τῆς δημιουργηθείσης περὶ αὐτὸν καταστάσεως ὁ Βύρων ἀπῆλθε τῆς Ἀγγλίας, διὰ νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ πλέον.

Μετέβη κατὰ πρῶτον εἰς τὸ Βέλγιον. Ἐἶτα εἰς τὴν Ἑλβετίαν ἀνῆλθε τὰς κορυφὰς τῶν Ἀλπεων καὶ κατῆλθε βρα-

δύτερον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου συνητήθη μετὰ τοῦ Σέλλεϋ. Ἐν μέσῳ τῶν εὐκόλων ἀπολαύσεων ὁ Βύρων δὲν ἔπαυσεν ἐργαζόμενος. Εἰς τὴν Βενετιάν ἐγνωρίσθη μετὰ τῆς κομῆσης Γκουϊτσιόλι, τὴν ὁποίαν ἠγάπησε μετὰ πάθους, τὸ δὲ εὐγενὲς αὐτὸ αἰσθημα εἶναι τὸ μόνον, μετὰ τῶν διαβατικῶν ἐρώτων καὶ τῶν ἐλαφρῶν ἀπολαύσεων ὀλοκλήρου τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἐκ Βενετίας τὴν ἠκολούθησεν εἰς τὴν Ραβένναν, ὅπου ἠσθῆνησεν αὐτῇ, ἐκεῖ δὲ τὸν ἐξένισεν ἀφρόνως ὁ κόμης Γκουϊτσιόλη. Ἄφ' οὗ ἔζησε ἐπὶ μικρὸν πλησίον τῆς, τὴν ἔπεισεν ἐν τέλει νὰ μεταβῇ μετ' αὐτοῦ εἰς Βενετιάν, ὅπως συμβουλευθῇ τοὺς ἰατρούς. Ἐκεῖθεν τὴν ὠδήγησε εἰς μίαν ἔπαυλιν, ἣν ἐξεμίσθωσε πλησίον τοῦ Πατανίου, χωρίζων αὐτὴν δημοσίως ἀπὸ τοῦ συζύγου τῆς. Τοῦτο ὑπῆρξε μέγα σκάνδαλον διὰ τὰ ἰταλικά ἤθη, τὰ ὅποια δὲν ἦσαν συνηθισμένα εἰς τοιαῦτα τολμηρὰ κινήματα. Τὰς σχέσεις ταύτας τῶν δύο ἑραστῶν διηκολύνεν ὁ πατὴρ τῆς κομῆσης κόμης Γάμβα, ἀνήκων εἰς τοὺς καρβονάρους καὶ εὐρίσκων εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Βύρωνος ἕνα τῶν θερμότερων ὑπερασπιστῶν τῶν πολιτικῶν του ἰδεῶν. Ἐν μέσῳ τῶν πολιτικῶν του ἀσχολιῶν καὶ τοῦ φλογεροῦ ἔρωτος του, δὲν ἔπαυσε γράφων. Ἐγένετο ἐν τῷ μετὰ τὸν κάτοχος τῆς ἰταλικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας καὶ ἐσκέπτετο νὰ γράψῃ ἐν μακρὸν ποίημα εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην, τὴν ὁποίαν ἠγάπα. Συνέθεσε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὸ τέταρτον ἔσμα τοῦ Τσάιλδ Χάρολδ καὶ ἐνεπνεύσθη τὸν Δὸν Ζουάν.

\*  
\* \*

Τοιαῦται ἦσαν αἱ ἀσχολίαι του, ὅταν τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα προσήγγισαν τὰ ρωμαϊκὰ κράτη, οἱ δὲ καρβονάροι ἀπέκρουσαν τὰ ὅπλα των εἰς τὴν οἰκίαν του. Τὸ Ἡμερολόγιόν του πληροῦται ἐκφράσεων γενναίων αἰσθημάτων μετὰ βαθέος σκεπτικισμοῦ περὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ρωμαϊκὴ ἐξέγερσις ἀπέτυχεν. Αἱ ἐξορίαι καὶ αἱ προγραφαὶ ἐπληθύνοντο, ὁ δὲ Βύρων μόνις ἠδυνήθη νὰ προστατεύσῃ

τὴν οἰκογένειαν, μεθ' ἧς τὸν συνέδεεν ὁ ἔρωσ καὶ αἱ πολιτικαὶ ἰδέαι, ἠδυνήθη δὲ νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν Ραβένναν, ὅπου συνητήθη μετὰ τοῦ Σέλλεϋ. Ἐσκέπτετο ἔκτοτε νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔνθα εἶχεν ἔκραγι ἓν κίνημα θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικὸν σοβαρώτερον τῆς ἔξεγέρσεως τῆς Νεαπόλεως. Ἄλλ' ὁ δεσμός του μετὰ τῆς γυναίκος, ἣτις ἐθυσίασε τὰ πάντα δι' αὐτόν, τὸν ἐκράτει εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ μετέβη πρὸς συνάντησιν αὐτῆς εἰς Πίζαν. Ὁ πλάνης καὶ ἀνήσυχος αὐτὸς βίος δὲν παρημποδισεν ἔν τούτοις τὴν ποιητικὴν του παραγωγήν. Πᾶν ὅ,τι προσέπιπτεν εἰς τὴν σκέψιν του ἢ ἐξήγειρε τὴν ψυχὴν του μετεβάλλετο εἰς τὰς χεῖράς του εἰς ποιητικὸν ὕλικόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ οἰκογένεια Γκουϊτσιόλη διετάχθη ν' ἀπέλθῃ ἐκ Τοσκάνης, ἔνθα καὶ ὁ Βύρων εἶχε καταστῆ ὑποπτος. Κατῆλθε μετ' αὐτῆς εἰς Γένουαν καὶ ἐξηκολούθει ἀσχολούμενος εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὴν πολιτικὴν. Ἡ Ἰταλία ὅμως τὸν ἐκούραζε πλέον. Τὸ πνεῦμά του ἐστράφη πρὸς νέαν κατεύθυνσιν. Ὁ ἐπίμονος καὶ συνεχὴς ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος ἐξήγειρε τὸν θαυμασμόν τοῦ κόσμου. Μία λαϊκὴ συμπάθεια ἐσχηματίσθη ἐκτὸς τῶν κυβερνητικῶν κύκλων. Ἡ Ἀγγλία ἦτο ἡ ὀλιγώτερον εὐνοϊκὴ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν. Ἐν Λονδίνῳ ἔν τούτοις συνεστήθη ἓν φιλελληνικὸν κομητάτον, τὸ ὁποῖον, ὅπως τὸ ἔν Παρισίοις, ἐπρομήθευεν ὄπλα καὶ ἐβοήθει τοὺς Ἕλληνας. Ἡ μεγαλυτέρα δύναμις τῶν κομητάτων τούτων ἦτο ἡ ἠθικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινῆς γνώμης καὶ αἱ διαρκεῖς διαμαρτυραὶ των διὰ τὸ αἶσχος, ὅπερ προεκάλει ἡ στάσις τῶν Κυβερνήσεων μεγάλων τινῶν δυνάμεων.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης οὐδὲν ἠδύνατο ν' ἀποβῆ συντελεστικώτερον εἰς τοὺς σκοπούς των ἀπὸ τῆς ἀναμίξεως τοῦ λόρδου Βύρωνος εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν. Τὸ φιλελληνικὸν κομητάτον τοῦ Λονδίνου ἀπετάθη πρὸς αὐτὸν ζητοῦν τὴν συνδρομὴν του καὶ τὴν παρουσίαν του εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Βύρων δὲν ἐδίστασε νὰ ρίψῃ εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον τὴν περιουσίαν του καὶ τὴν ζωὴν του. Δὲν παρεσύρετο ὑπὸ ποιητικῆς πλάνης. Ἐγνώριζε τὰς ἀνάγκας τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἀντελαμβάνετο ἄριστα ὁποῖους κόπους

καὶ ὁποίας δυσχερείας ἀνυπερβλήτους θὰ συνήντα. Ἐκρινε μετὰ σοβαρότητος τὸν χαρακτῆρα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐλαχίστας εἶχεν ἐλπίδας περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἤδη κλονισθεῖσα ὑγεία του ἐπιρῆξαν τὴν ἀποδιάρρυσίν του καὶ τὰ θλιβερὰ προαισθήματά του· ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ ἀφοσιωθῇ εἰς μίαν δίκαιαν ὑπόθεσιν καὶ νὰ δρέψῃ τὴν δάφνην μιᾶς νέας δόξης. Εἰς Γένουαν συνήντησε τὸν φίλον του Ἐρελλώνυ, τὸν νυμφευθέντα βραδύτερον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου, πρὸς ὃν ἀνεκοίνωσε τὰς σκέψεις του, καὶ τὸν προσεκάλεσε ὅπως ἀπέλθουν ὁμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐναύλωσε τὸ βρῖκιον Ἡρακλῆν καὶ τὴν 2 Ἰουλίου τοῦ 1823 ἐπεβιβάσθη μετὰ τοῦ κόμητος Γάμβα, ὡς γραμματέως του, πρὸς ἀπόπλουν. Ἀποκλεισθεὶς εἰς τὸν λιμένα ἔνεκα τρομερᾶς τρικυμίας, δὲν ἐγκατέλιπε τὰς ἰταλικὰς ἀκτὰς, εἰμὴ ἡμέρας τινὰς βραδύτερον. Προσῆγγισεν εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, ὅπου εὔρεν ἐπιστολὴν τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. Τὴν μεθεπομένην ὁμως, εἰσδύσας ὁ Μπότσαρης μετ' εὐαρίθμων μαχητῶν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Τούρκων ἐπιπτεν ἡρωϊκῶς. Ὁ Βύρων, ἐπιθυμῶν ἰδίαις αἰσθήσεσι νὰ ἀντιληφθῇ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, παρέμεινεν εἰς τὴν Κεφαλληνίαν ἐπὶ τρεῖς μῆνας. Ὁ ἐνθουσιασμός του δὲν ἠϋξήθη. Ἐκτοτε κατήγγελλε τὰ σφάλματα τῶν Ἑλλήνων, καὶ δὲν ἐπεδείκνυε οὐδένα ζῆλον εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν μαρτύρων τοῦ Σταυροῦ. Κατηνάλισκε τὰς ὥρας τῆς σχολῆς εἰς συζητήσιν μετὰ τινος σεβασμίου μεθοδικοῦ, τοῦ δόκτορος Κέννεδου, ὅστις ἔκαμνε δημοσίας διαλέξεις κατηχῶν μερικὸς νέους ἀξιωματικοὺς τῆς Ἀγγλικῆς φρουρᾶς. Ἐσκέπτετο νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐν τούτοις, πιεζόμενος πανταχόθεν ἐχορήγησε 4000 λίρας πρὸς ἐξοπλισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ὅταν ὁ Μαυροκορδάτος ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, συγκατετέθη ν' ἀπέλθῃ πρὸς συνάντησίν του εἰς τὸ Μεσολόγγι. Μετὰ χαρᾶς ἀπῆλθεν ἐκ Κεφαλληνίας, πιστεύων ὅτι ἡ παρουσία του θὰ ἐπέφερε τὴν ὁμόνοιαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τάξιν εἰς τὴν κρατοῦσαν σύγχυσιν. Ἀπῆλθε γνωρίζων, ὅτι θὰ εὐρίσκετο μετὰξὺ ἐμφυλίου πολέμου, πείνης καὶ Τούρκων. Ἄλλ'

ἐπίστευεν, ὅτι θὰ ὑπερίσχυε τούτων. Τὸ μέχρι Μεσολογγίου ταξίδιον ἦτο πλήρες κινδύνων καὶ περιπετειῶν.

\* \* \*

Ἡ ὑποδοχὴ του εἰς τὸ Μεσολόγγι ἐγινε πανηγυρικῆ. Ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν πόλιν φέρων ἐρυθρὰν στολὴν ἐν μέσῳ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ. Ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ τῶν καπεταναίων ὑπεδέχθησαν αὐτόν, ἡ δὲ χαρὰ ἦτο γενικῆ. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις τὸν ἀνηγόρευσε ἀρχιστράτηγον καὶ οὗτος ἠθέλησε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ναυπάκτου. Ἄλλ' ὀλόκληρος ἡ δύναμις, ἐφ' ἧς ἐβασίλευτο, ἀπετελεῖτο ἐξ εὐαρίθμων Σουλιωτῶν, οἱ ὁποῖοι κατετυράννουσιν τὴν πόλιν λόγῳ τῆς ἀπειθαρχίας των. Ἀναρχία, ἀθλιότης καὶ σύγχυσις τὸν ἐκύκλουσιν. Ἡ ἐλευθεροτυπία, ἣτις εἶναι ἐν ἑκ τῶν θεμελίων τῶν φιλελευθέρων πολιτειῶν, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπεδείνου τὴν ἀναρχίαν, τὴν ἐθαῶρει δὲ πραγματικὸν κίνδυνον τῆς χώρας. Αἱ νεώτεραι ἰδέαι, περὶ ὧν ὠμίλουσιν τὰ φιλελληνικὰ κομητᾶτα, τοῦ ἐφαίνοντο γελοῖαι. Αἱ κρίσεις του δὲ περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων ἦσαν σαφεῖς, θαρραλέαι καὶ πρακτικαί.

Ἐμψυχούμενος ἐκ τῆς παρουσίας του ὁ ἄγγλος μηχανικὸς Πάρου διωργάνωσε πυροβολικόν, μέλλον νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ναυπάκτου. Ἄλλ' οἱ Σουλιῶται, ἔχοντες ὑπερβολικὰς ἀπαιτήσεις, προεκάλουσιν διαρκῶς τρομερὰς σκηνάς. Αἱ φυσικαὶ δυνάμεις τοῦ Βύρωνος δὲν ἀντεῖχον εἰς τοιαύτην ταραχώδη ζωὴν. Μίαν ἡμέραν, καθ' ἣν, μετὰ νευρικὴν κρίσιν, εὗρισκετο εἰς τὴν κλίνην του πάσχων, οἱ Σουλιῶται, οἵτινες τὴν προτεραίαν, εἶχον διαρπάσῃ τὸ ὄπλοστάσιον φρονεύσαντες τὸν Σουηδὸν ἀξιωματικὸν Σάσσε, εἰσέβαλον κραυγάζοντες εἰς τὸν κοιτῶνα του. Τὸ ὄχρὸν πρόσωπον τοῦ ποιητοῦ ἐπέβαλε τὸν σεβασμὸν εἰς τοὺς ἀγρίους αὐτοὺς ἄνδρας καὶ ἐξηλίθον συγκεκινημένοι. Ἄλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ πλέον πειθαρχίαν παρ' αὐτῶν, διὸ διέλυσε τὸ σῶμα τοῦτο καὶ περιώρισε τὴν σωματοφυλακὴν του εἰς πενήκοντα μόνον ἄνδρας. Ἐσκέπτετο μάλι-

στα να ἀπέλθῃ εἰς Ἀθήνας, προτρεπόμενος ὑπὸ τοῦ κόμητος Γάμβα.

Ἀπάτηθεις εἰς τὰς προσδοκίας του, ὅπως ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Ναυπάκτου, προσεπάθησε τουλάχιστον νὰ ἐξανθρωπίσῃ τὸν πόλεμον. Ἀπέστειλε μέγαν ἀριθμὸν γυναικοπαίδων Μουσουλμάνων εἰς τὴν Πρέβεζαν καὶ προεκήρυξεν ἀμοιβὴν διὰ κάθε αἰχμάλωτον Τοῦρκον, τὸν ὅποιον θὰ τοῦ παρέδιδον ζῶντα Ἐπεστάται καθημερινῶς εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῆς πόλεως, ἣν εἶχεν ἀναλάβῃ ὁ Πάρου. Αἱ καθημεριναὶ ἀπογοητεύσεις καὶ αἱ διαρκεῖς συγκινήσεις δὲν ἦσκουν νὰ δαμάσουν τὸ θάρρος του. Ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ζητῶν ἐνέργειαν καὶ δράσιν καὶ εὕρισκετο καθηλωμένος εἰς ἀδράνεια. Κατείχετο ἄλλως ὑπὸ πενθίμων προαισθημάτων, ὑπὸ κεφαλαλιῶν καὶ φρικιάσεων, οἷον εἰ προαγγέλων τοῦ θανάτου. Ἐώρτασεν εἰς τὸ Μεσολόγγι τὴν τριακοστὴν ἐβδόμην ἐπέτειόν του. Ἐκλαυσεν εἰς θανμασίους στίχους, τοὺς τελευταίους του, τοὺς ὁποίους μετέφρασεν ὁ Σ. Τρικούπης, τὴν φεύγουσαν νεότητα καὶ ἀπεχαιρέτισε τὴν ζωὴν. Ἡ ἰδέα τοῦ προσεχοῦς θανάτου του ἐπανήρχετο συνεχῶς. Ἐλεγεν εἰς ἓνα φίλον του: «Δὲν θὰ ἐξέλθω πλέον ἐντεῦθεν οἱ Ἕλληνες, οἱ Τοῦρκοι ἢ τὸ κλίμα τοῦ Μεσολογγίου θὰ μὲ ἀποτελειώσουν». Ἐν μέσῳ τῶν πενθίμων αὐτῶν συλλογισμῶν κατείχετο ὑπὸ δύο εὐγενῶν συναισθημάτων, φιλοδοξίας καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα. Ἀλλὰ τὸ σῶμά του γηράσαν προῶρος κατεβάλλετο.

Τὴν 28 Μαρτίου τοῦ 1824, ἡμέραν Παρασκευὴν, εἶχεν ἐξέλθῃ ἔφιππος εἰς περίπατον συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ κόμητος Γάμβα. Ἐπέστρεψεν εἰς τὴν οἰκίαν του βρεγμένος, καὶ τὸ ἴδιον βράδυ κατελήφθη ὑπὸ πυρετοῦ. Τὸ Σάββατον ἐπανελάβε τὴν ἐκδρομὴν. Τὴν Κυριακὴν ἦτο ἄσχημα καὶ ἀπεφάσισε ν' ἀπέλθῃ εἰς Ζάκυνθον. Ἀλλ' ἐκραγεῖσα θύελλα τὸν ἐμπόδισε. Παρέμεινεν εἰς τὴν ὑγρὰν οἰκίαν κυκλούμενος ὑπὸ δύο φίλων του καὶ τοῦ πιστοῦ του ὑπηρέτου. Ἀπὸ τῆς 3 Ἀπριλίου δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξέλθῃ πλέον τοῦ κοιτῶνός του.

Ἐκτοτε ἡ ζωὴ του εὕρισκετο εἰς κίνδυνον. Τὸ σῶμα ἐκ

τῆς διαίτης καὶ τῶν κακουχιῶν εἶχεν ἕξασθενήσῃ. Ὁ δὲ ποιητὴς δὲν ἠπατάτο περὶ τῆς νόσου του. Τὴν 4 Ἀπριλίου οἱ ἰατροὶ τὸν ἐφλεβοτόμησαν δὶς. Αἱ ἀϋπνίαι του ἦσαν ἐπίμονοι. Τὴν ἐπομένην εἶπεν εἰς τὸν ἰατρόν του Μίλιγγεν, ὅτι αὐτὴ ἡ ἀϋπνία θὰ τοῦ ἐπέφερε τὸν θάνατον ἢ τὴν παραφροσύνην. Τὴν ἐπομένην πρωΐαν οἱ ἰατροὶ παρετήρησαν συμπτώματα ἐγκεφαλικῆς φλογώσεως καὶ προέβησαν εἰς νέαν φλεβοτομίαν. Τὴν 5 Ἀπριλίου ἦτο ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα. Ἀπετράπησαν οἱ πυροβολισμοὶ ὅπως μὴ τὸν ἀνησυχοῦν, πέραξ δὲ τοῦ οἰκίσκου του ἐπεκράτει πένθιμος σιγή. Τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» ἐλέγετο σιωπηλῶς. Ἡ χαρὰ εἶχεν ἐκλείψῃ ἀπὸ τὴν πόλιν. Τὴν ἐσπέραν ἡ κεφαλή του ἐφλέγετο καὶ ἡ γλῶσσα του δὲν ἐπρόφερεν εἰμὴ συγκεκομμένας λέξεις. Δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑπαγορεύσῃ οὔτε τὰς τελευταίας θελήσεις του εἰς τὸν ὑπηρέτην του Φλέτσερ, διότι κατελήφθη ὑπὸ παραληρήματος. Ἔλαβε καταπραϋντικὸν ποτὸν καὶ συνῆλθε προσωρινῶς, ἐπρόφερε μερικὰς συμπαθεῖς λέξεις διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ κατόπιν λέγων «θέλω νὰ κοιμηθῶ», περιέπεσεν εἰς ληθαργίαν καταλήξασαν εἰς τὸν θάνατον, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν τρομερὰ θύελλα ἐκραγεῖσα εἰς τὴν πόλιν ἐφαίνεται ὡς νὰ ἔλεγεν εἰς τοὺς Ἕλληνας:

— Ὁ μέγας ἀνὴρ ἀπέθανε!

Τὴν ἐπομένην, Τρίτην τοῦ Πάσχα, ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Βύρωνα αἱ ἐπικηδεῖοι τιμαί. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Μεσολογγίου μετὰ τοῦ κλήρου παρέστησαν εἰς τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν μετ' ὄλων τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ λαοῦ. Νέος τότε ὁ Στυρίδιων Τρικουπῆς ἐξεφώνησε τὸν περίφημον ἐπικηδεῖον, καὶ τὰ σπλάγγνα του τοποθετηθέντα εἰς ἀργυρᾶν κάλτην ἀπετέθησαν εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα τῆς Μητροπόλεως, ὅθεν ἀπωλέσθησαν μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου διὰ παντός. Τὸ σῶμά του μετεκομίσθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου τὸ παρέλαβον οἱ φίλοι του καὶ τὸ ἔθαψαν εἰς τὸν οἰκογενειακὸν τάφον, ὅπου ἀνεπαύετο ἡ μήτηρ του, εἰς τὸ Νιουστάτ. Ὅταν ἡ νεκρικὴ πομπὴ διήρχετο τὴν κεντρικὴν ὁδὸν τῆς Νότιγκαμ, συνηντήθη μετὰ τινος κυρίας ἐφίππου συνοδευομένης ὑπὸ τοῦ συζύγου της. Ἡ περιέργεια



τὴν εἴλκυσεν. Ἡ κυρία αὕτη κατελήφθη ὑπὸ ταραχῆς ἀναγνωρίσασα τὰ οἰκόσημα τοῦ Βύρωνος· ἔπεσεν εἰς παραλήρημα καὶ μετεφέρθη ἀναίσθητος εἰς τὸν πύργον τῆς. Ἦτο ἡ Λαΐδη Κ. Α. ἦτις, ἄλλοτε ἐγκαταλειφθεῖσα ἀπὸ τὸν Βύρωνα, τὸν ἐξωγράφισε μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα εἰς ἓν σατυρικὸν μυθιστόρημα, καὶ πιστεύουσα ὅτι ἐθεραπεύθη ἀπὸ τὸν ἔρωτα ἐκείνον διὰ τῆς ἐκδικήσεως, μακρὰν τοῦ κόσμου, εἶχεν ἐπανεύρη τὴν γαλήνην εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ συζύγου τῆς. Καταληφθεῖσα ὑπὸ τρόμου ἐκ τῆς ἐπικηδεῖου ταύτης συναντήσεως, ἔχασε τὸν νοῦν τῆς. Ἀπέθανεν ἀπὸ ἓνα βραδύτατον θάνατον, προφέρουσα διαρκῶς τὸ ὄνομα ἐκείνου, οὐτινος προσέβαλε τὸ ὄνομα καὶ ἐπίκρανε τὴν ὑπαρξίν.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ ὄνομα τοῦ Βύρωνος ἀναμφισβητήτως εἶναι τὸ προσφιλέστατον μεταξὺ τῶν Φιλελλήνων καὶ τὰ ἔργα του ἀρκούντως γνωστά. Τὰ Ἐπαντά του μετεφράσθησαν εἰς πεζὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ἔμμετροι μεταφράσεις πολλῶν ποιημάτων του ἐξεδόθησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Εἰς τὸ Μεσολόγγι ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν Ἑλλήνων ἤγειρε τὸν ἀνδριάντα του καὶ εἰς τὸν παράδεισον τοῦ Ζαπτείου ἀπὸ ἐτῶν ὑψοῦται τὸ ἄγαλμά του.

Πνεῦμα ἀνεξάρτητον καὶ τρεφόμενον ὑπὸ συγκινήσεων καὶ μελετῶν, ὁ Βύρων, δὲν περιώριζε τὴν ιδιοφυίαν του εἰς στίχους μόνον. Ἡ πεζογραφία του εἶναι ζωηρά, ἀκτινόβολος καὶ ἐλαφρά, ὅπως σπανίως παρουσιάζεται αὕτη εἰς τὴν ἀγγλικὴν λογοτεχνίαν. Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ ἐπέζησε τοῦ Βύρωνος, εἶναι ἡ ποίησις του, ἣτις οὐδὲν ἀπώλεσεν ἐκ τοῦ κάλλους καὶ τῆς πρωτοτυπίας μετὰ ἓνα αἰῶνα.

Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, μετὰ τῆς ποιήσεως παραμένει κάτι πλέον: Ὁ μέγας Φιλέλλην, ὅστις εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας μας, προσέφερε θυσίαν ἀνεκτίμητον, τὴν ζωὴν του.